

УДК 371.132:009

М.В. МАЛОІВАН,

*здобувач кафедри педагогіки Криворізького педагогічного інституту
державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет»*

СТРУКТУРА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті зроблено спробу визначити сутність структури дидактичного феномену індивідуалізації самостійної навчальної діяльності, яку визначаємо як певну (дидактичну) систему. Визначено сутність кожного фракталу як елемента об'єкта високої складності. Виявлено потенціал імплементації дидактичної структури індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей, який уможлиблює інтенсифікацію рівня індивідуалізації самостійної навчальної діяльності.

Ключові слова: індивідуалізація самостійної навчальної діяльності, фрактально-дидактична структура, фрактал, індивідуально-особистісний стиль.

Актуальність. Сучасний етап докорінного оновлення системи вищої освіти в Україні, зумовлений подальшою активізацією євроінтеграційних процесів, потребує сталого вдосконалення технологій, організаційних форм, методів, прийомів і засобів навчання. Відповідно до цього актуалізуються проблеми константного розвитку самостійності студента в навчанні. Інтеграційні процеси, що відбуваються в освітньому просторі підготовки фахівця вищої кваліфікації, здійснюються на кроснаціональному та інтеросвітньому рівнях. І за таких умов необхідно не втратити той позитивний досвід гуманістичної педагогіки, який забезпечує збереження індивідуальності кожного суб'єкта навчального процесу як унікального поєднання його здібностей, цінностей, переконань, потреб, прагнень, наявних мотивів отримання знань, а також потенційних можливостей щодо власного саморозвитку й самовдосконалення.

Метою статті є визначити сутність структури феномену індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів як певної дидактичної системи, імплементація в освітній процес якої уможлиблює підвищити рівень індивідуалізації самостійної навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтовне вивчення проблеми індивідуалізації навчання, питань, пов'язаних з організацією та здійсненням самостійної навчальної діяльності студентів, уможлиблює визначити фрактально-динамічну структуру дидактичного феномену індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей.

Самостійна навчальна діяльність є специфічним різновидом навчальної діяльності як дидактичної одиниці більш високого (широкого) ієрархічного порядку. Тому варто згадати визначені Д. Ельконіним компоненти навчальної діяльності, котрі перебувають у сталому взаємозв'язку та забезпечують цілісність цієї діяльності. До компонентів навчальної діяльності вчений відносив: навчальне завдання, навчальні дії, дії контролю, дії оцінки. Розкриваючи кожен з перерахованих компонентів, він пояснював, що навчальне завдання, яке потрібно засвоїти, є певним способом діяльності за своїм змістом; навчальні дії є такими діями, результат яких позначається на формуванні певних уявлень або якогось попереднього образу дії, що засвоюється, а також на здійсненні первинного відтворення зразка; дії контролю, у свою чергу, передбачають зіставлення дії, що відтворюється, через її наявний образ

зі зразком; дії ж оцінки забезпечують з'ясування міри засвоєння саме тих змін, що відбулися в суб'єкта за наслідком дії [2, с. 165].

Ураховуючи той факт, що успішність індивідуалізації навчальної діяльності в цілому та самостійної навчальної діяльності зокрема багато в чому залежить від якості та результативності щодо подальшого використання вивчення індивідуально-психологічних особливостей особистості суб'єкта навчання, варто взяти до уваги у ході розробки досліджуваної компонентно-елементної структури дидактичного феномену індивідуалізації, положення психолого-педагогічної науки щодо розуміння загальної структури особистості.

Свого часу В. Ледньов писав стосовно аналізу змісту освіти про те, що задля належного вирішення певних проблем дидактики необхідно враховувати різні сторони аспектного розуміння особистості та її структури. Він запропонував умовно виділяти у структурі особистості три важливі сторони, а саме: 1) функціональні механізми психіки; 2) досвід особистості; 3) узагальнені типологічні властивості особистості [4].

Задля визначення певної дидактичної структури процесу індивідуалізації самостійної навчальної діяльності маємо усвідомити, яким чином відбувається його структурування, які теоретичні положення та практичний досвід можуть покладатися в його основу.

Переважна більшість фахівців з точних та природничих наук у поняття про структуру вкладають уявлення про дещо ціле, але таке, що складається з частин у ціле, при цьому кожна частина цілого виконує певну функцію, що визначається тільки виходячи з розуміння цілого. Пропоноване потрактування структури є достатньо принциповим у контексті здійснення методичних дискусій через те, що воно спирається на домінуювальне положення цілого над його частинами [3, с. 173].

Структуру дидактичного феномену індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей уявляємо як певну конотативну єдність фракталів, що об'єднують компоненти та елементи компонентів. Фрактал – це об'єкт, що повторює сам себе в різних масштабах, які пов'язані певним способом, формуючись ітераційно (ітерація – повторне застосування будь-якої операції, дії [5]), у підсумку маємо об'єкт високої складності з безліччю дрібних деталей. Така єдність може бути представлена як взаємодоповнення, взаємозалежність та постійний взаємовплив усіх ієрархічно впорядкованих компонентів та елементів, з яких вони складаються:

Зупинимось більш детально на визначенні змісту кожного компонента запропонованої структури та покажемо місце кожного елемента в складі його приналежності до компонента.

Фрактал індивідуального впливу на мотивацію у самостійному навчанні, прояв активності та творчості реалізується у процесі індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей як сукупність вияву таких елементів:

- вивчення специфіки ціннісних орієнтацій студента; аналіз свідомості вибору напрямку майбутньої професійної діяльності;
- константно-цілеспрямований вплив на мотивацію суб'єкта навчання.

Нині у викладачів уже не викликає сумнівів той факт, що успіх навчальної діяльності студента залежить від розвитку навчальної (дидактичної) мотивації, а не лише від здібностей, інколи може діяти так званий компенсаторний механізм, зокрема за наявності високої мотивації недостатність у здібностях може компенсуватися інтересом до предмета, усвідомленим вибором певної професії тощо [1].

Дослідження, які проводилися під час навчального процесу у вищій школі, з очевидністю демонструють, що сильні та слабкі студенти різняться один від одного не за показниками розвитку інтелекту, а за тим, якою мірою є розвинутою професійна мотивація взагалі й дидактична мотивація зокрема. Одну з провідних ролей у формуванні студентів-відмінників і посередніх студентів починає відігравати система внутрішніх стимулів особистості до навчальної діяльності. У самій сфері дидактичної мотивації провідну роль відіграє позитивне ставлення до майбутньої професії, оскільки цей стимул безпосередньо пов'язаний з цільовими настановами особистості. Сучасна дидактика вищої школи послугує напрацювання психологів і педагогів щодо взаємозв'язку й характеру полімотивації та усвідомленого вибору професійно-особистісної мети: підсумковий «поштовх» до реалізації такої мети фактично є сумарним, таким, що виникає на основі її мотиваційного зна-

чення, вірогідності чекання успіху чи, окремо – неуспіху, багатьох інших чинників, які відображають складність ситуативної мотиваційної взаємодії.

Коли йдеться про забезпечення ефективного впливу на мотивацію суб'єктів навчання до прояву самостійності, активності та творчості, маємо говорити про те, що лише той студент, котрий чітко усвідомлює мету, власну потребу, доцільність свого перебування у вищій школі за обраним напрямом підготовки, здатен досягати якісного результату власного навчання (у тому числі й самостійного, що є обов'язковою складовою, і навіть домінуювальною, у сучасному виші), тобто засвоювати передбачений програмою підготовки (за тією чи іншою спеціальністю) зміст освіти та проявляти належний рівень розвитку загальних та предметних компетентностей. Не можна не погодитися з тим фактом, що освіта має забезпечуватися таким чином, щоб дійсно забезпечити на виході задовільний, а краще – високий рівень сформованості предметних компетентностей (у нашому дослідженні – філологічних). І така освіта є насправді мотивованою, орієнтованою на розвиток особистості студента, оскільки, коли йдеться про філологічну підготовку, загальний рівень культурної всебічної розвиненості студента є визначальним щодо його подальшого професійного зростання як майбутнього філолога. Така освіта, на думку В. Серікова, покликана забезпечити максимальну можливість затребуваність на особистісний потенціал, справжнє визнання особистості з боку оточуючих, а також усвідомлення власне особистістю свого значення та призначення [6, с. 199].

Фрактал змістово-предметної індивідуалізації самостійного навчання філологічних дисциплін передбачає:

- створення рівневої бази навчальних завдань за обсягом;
- створення рівневої бази навчальних завдань за глибиною засвоєння.

Умовно можна говорити про рівневу індивідуалізацію за двома напрямками, наприклад горизонтальним (за обсягом навчального матеріалу, передбаченого для засвоєння) та вертикальним (за глибиною засвоєння навчального матеріалу).

Тут варто згадати думку А. Хуторського, висловлену відносно того, що формування компетентностей може ефективно відбуватися саме через засоби змісту освіти [7]. Це твердження у сучасній науці є майже визначальним щодо того, як мають забезпечуватися якісні результати формування необхідних і достатніх для визнання якісного здобуття освіти на будь-якому рівні. Отже, тому ми й звертаємося в дослідженні індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей до предметно-змістової індивідуалізації. Зміст освіти зумовлюється з її провідною функцією, а саме: залучати молодь, що навчається, до загальнолюдських та національних цінностей.

Фрактал особистісно-діяльній індивідуалізації у процесі вивчення філологічних дисциплін спрямовано на забезпечення:

- прояву індивідуально-особистісного стилю самостійної навчально-пізнавальної діяльності студента;
- реалізації індивідуально-творчої стратегії самостійної фахово-предметної діяльності майбутнього філолога.

Вважаємо, що створення та забезпечення умов для прояву індивідуально-особистісного стилю самостійної навчально-пізнавальної діяльності є важливим елементом у загальній компонентно-елементній структурі індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей.

Основними ознаками прояву індивідуально-особистісного стилю самостійної навчально-пізнавальної діяльності студента філологічного напрямку підготовки вважаємо:

- розумну незалежність і свободу у плануванні, організації, здійсненні та рефлексивній оцінці такої діяльності;
- пізнавальну активність та пізнавальну самостійність студента-філолога;
- прагнення реалізувати й не обмежувати свою неповторну філологічну індивідуальність;
- здатність до творчого сприйняття наявного філологічного знання, його переосмислення та творчого оновлення.

Перелічені ознаки прояву індивідуально-особистісного стилю самостійної навчально-пізнавальної діяльності надалі перетворюються на вимоги забезпечення ефективної реалі-

зації індивідуально-творчої стратегії самостійної фахово-предметної діяльності майбутнього філолога. Щодо розуміння індивідуальних стратегій (розробки індивідуальних траєкторій, маршрутів) різновидів навчально-пізнавальної діяльності було багато сказано у межах першого підрозділу роботи.

Фрактал актуалізації індивідуального рефлексивного філологічного мислення у загальному контексті індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей реалізується через: сформованість рефлексивних умінь; здатність до самооцінки та самокорекції рівня розвитку предметних (філологічних) компетентностей.

Дуже часто, коли йдеться про визначення здатності до рефлексії, формування та розвиток рефлексивних умінь, обов'язково згадують, як невід'ємний аспект цих процесів, здатність особистості до самооцінки власної діяльності, а коли говоримо в контексті дидактичних процесів, що реалізуються в системі вищої школи, то про здатність до самооцінки навчальної діяльності в цілому та самостійної навчальної діяльності зокрема.

Необхідно виділити здатність до самооцінки та самокорекції рівня розвитку предметних (філологічних) компетентностей – як окремий, але невід'ємний, елемент у складі компонента актуалізації індивідуального рефлексивного філологічного мислення загальної компонентно-елементної структури дидактичного феномена індивідуалізації самостійної навчальної діяльності, урахувуючи низку причин, а саме:

- розглядаємо самооцінку та самокорекцію рівня розвитку предметних компетентностей, здійснювані самим студентом набагато більш дійовими, ніж просто оцінку та коригування з боку професорсько-викладацького складу;
- урахуємо специфіку організації самостійної навчальної діяльності студентів;
- беремо до уваги всю компонентно-елементну структуру досліджуваного процесу індивідуалізації, у якій елемент здатності до самооцінки та самокорекції рівня досягнутого функціонального результату самостійної навчальної діяльності та навчальної діяльності в цілому, що відображається через рівень розвитку предметних (філологічних) компетентностей, є одним з провідних і визначальних.

З процесуальної точки зору кожен фрактал індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів містить методологічні, мотиваційно-актуалізаційні, організаційно-методичні, ІТ-діяльнісні (пов'язані із засобами реалізації самостійної навчальної діяльності) та результативно-рефлексивні складові.

Висновки. На основі ретельного аналізу літератури з проблеми індивідуалізації було запропоновано фрактально-динамічну структуру індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей. Ця структура об'єднує фрактал індивідуального впливу на мотивацію у самостійному навчанні, прояву активності та філологічної творчості; фрактал змістово-предметної індивідуалізації самостійного навчання та вивчення філологічних дисциплін; фрактал особистісно-діяльнісної індивідуалізації у процесі вивчення філологічних дисциплін; фрактал актуалізації індивідуального рефлексивного філологічного мислення.

Імплементация дидактичної системи індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей спрямовується на вдосконалення рівня предметних (філологічних) та загальних компетентностей сучасного філолога.

Стаття не вичерпує усіх можливостей індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів. Глибокого **вивчення потребують** питання організації індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей, враховуючи особливості філологічної спеціалізації.

Список використаних джерел

1. Бордовская Н.В. Педагогика: учебник для вузов / Н.В. Бордовская, А.А. Реан. – СПб: Питер, 2000. – 304 с.
2. Эльконин Д.Б. Введение в психологию развития / Д.Б. Эльконин. – М.: Тривола, 1994. – 167 с.
3. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / И.Г. Захарова. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.

4. Леднев В. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В. Леднев. – М.: Высшая школа, 1991. – 224 с.
5. Педагогическая энциклопедия / под ред. И. Каирова. – М., 1965. Т. 2. – С. 201.
6. Сериков В.В. Общая педагогика / В.В. Сериков. – Волгоград: Перемена, 2004. – 278 с.
7. Хуторской А.В. Современная дидактика: ученик для вузов / А.В. Хуторской. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.

References

1. Bordovskaia, N.V., Rean, A.A. (2000). *Pedahohyka. Uchebnyk dlia vuzov* [Reference book for Higher educational establishments]. SPb, St. Petersburg, 304 p. (In Russian).
2. Elkony, D. B. (1994). *Vvedeniye v psikhologiyu razvityia* [The introduction to the psychology of development]. Moscow, Tryvola Publ., 167 p. (In Russian).
3. Zakharova, Y.H. (2003). *Ynformatsyonnye tekhnolohyy v obrazovanyy: Ucheb. posobyie dlia stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenyi* [Information technologies in education: guidance for students of higher educational establishments]. Moscow, Akademyia Publ., 192 p. (In Russian).
4. Lednev, V. (1991). *Soderzhanye obrazovaniya: sushchnost, struktura, perspektyvy* [The content of education: its essence, structure and perspectives]. Moscow, Vysshiaia shkola Publ., 224 p. (In Russian).
5. Kayrova, Y. (ed.) (1965). *Pedahohycheskaia entsyklopedyia* [Encyclopedia of Pedagogy]. Moscow, Vol. 2, p. 201. (In Russian).
6. Serykov, V.V. (2004). *Obshchaia pedahohyka* [General Pedagogy]. Volhohrad, Peremena Publ., 278 p. (In Russian).
7. Khutorskoi, A.V. (2001). *Sovremennaia dydaktyka: uchenyk dlia vuzov* [Modern Didactics: guidance for higher educational establishments]. SPb., St. Peterburg, 544 p. (In Russian).

В статье сделана попытка определить сущность структуры дидактического феномена индивидуализации самостоятельной учебной деятельности, которая понимается как определенная (дидактическая) система. Дано определение каждого фрактала как элемента объекта высокой сложности. Определен потенциал имплементации дидактической структуры индивидуализации самостоятельной учебной деятельности студентов филологических специальностей, который дает возможность увеличить уровень индивидуализации самостоятельной учебной деятельности.

Ключевые слова: индивидуализация самостоятельной учебной деятельности, фрактально-дидактическая структура, фрактал, индивидуально-личностный стиль.

The structure of the didactic phenomenon of individualization of self-directed educational activities, which is understood as a specific (didactic) system, is under consideration in the article. The definition of each fractal as an element of an object of high order has been given. The potential of the implementation of the didactic system of individualization of students' self-directed educational activities has been defined as a factor that intensifies the level of individualization of self-directed educational activities.

Key words: individualization of self-directed educational activities, fractal and didactic structure, fractal, individual and personal style.

Одержано 28.01.2016.